

La recerca relacionada amb les ciències històri- ques des de l'Administració

Xavier Llovera i Massana

Introducció

L'encàrrec que la SAC em va fer fou el d'explicar, en el marc de les seves X jornades, com s'ha desenvolupat des de l'Administració la recerca històrica d'Andorra, molt especialment aquella aplicada al coneixement del seu patrimoni material i immaterial.

El Consell General, i després el Ministeri titular de la cultura, ha tingut des dels anys 60 del segle passat organismes encarregats d'estudiar i donar un discurs històric, així com de conservar i difondre un patrimoni històric i cultural. Primer va ser el Servei d'Arqueologia; el va seguir, a finals dels 60, el Patrimoni Artístic Nacional, i l'any 1994 aquest va ser transformat en el que actualment és Patrimoni Cultural d'Andorra, amb les àrees de Recerca Històrica, Inventari i Conservació i Museus i Monuments. D'aquestes àrees la que més s'ha dedicat a la recerca ha estat l'Àrea de Recerca històrica. La seva missió és la de realitzar la recerca, difondre-la i conservar el patrimoni cultural per a les generacions presents i futures, seguint l'esperit de l'article 34 de la Constitució i de la Llei 9/2003 de Patrimoni Cultural.

Història d'una història

Les recerques en els camps de la història, però també de la geografia o de la història del dret, comencen a finals del segle XIX, però és sobretot a partir dels anys 40 del segle XX quan comencem a trobar més informació. La quasi totalitat d'aquestes recerques són fetes per estudiosos externs, i no serà fins més endavant que hi haurà un reclutament intern a l'hora de fer recerques, i en gran mesura són els de fora els que encoratgen els de dins a crear un coneixement sobre el propi país. En aquest sentit, els Cursos Internacionals

d'Andorra, que van funcionar a finals dels anys cinquanta i principis dels seixanta, tenen un paper destacat en estimular aquest interès.

L'altre *imput* que va estimular l'estudi sobre les ciències socials, va ser el programa d'andorranització a l'escola i posteriorment la creació de l'Escola andorrana. Era necessari elaborar els continguts i els currículums escolars per al nou sistema educatiu, sobre diferents temes relacionats amb el país, tot i que la informació de què es disposava era poca. Aquest aspecte, però, ha estat tractat abundantment en aquestes jornades, i el que m'ocuparà serà de com, actualment, des de l'Àrea de Recerca històrica del Departament de Cultura, es fa la recerca, així com quins són els seus programes de futur.

L'Àrea de Recerca Històrica té competències en matèria de recerca i difusió sobre el patrimoni cultural d'Andorra; de fet és un dels centres encarregats de la recerca en història del Govern d'Andorra. A diferència dels altres centres (Arxiu Històric Nacional o l'Institut d'Estudis Andorrans), la vocació principal és la recerca aplicada (a diferenciar de la bàsica) en el camp del patrimoni cultural, és a dir, en el camp de la conservació, la musealització i la difusió del patrimoni cultural.

Durant els darrers 45 anys (1959-2004) s'han inventariat 97 jaciments i realitzat 84 campanyes arqueològiques entre prospeccions (17), d'urgència (32) i programades (35). Aquestes xifres absolutes posen en evidència una activitat des de l'Àrea de Recerca Històrica al servei sobretot de la protecció del patrimoni arqueològic (prospeccions i excavacions d'urgència). El 75 % de les urgències s'han realitzat prèvia demanda de l'Àrea d'Inventari i Conservació i la resta (el 25 %) són fruit d'obres públiques o privades.

A més a més d'aquesta recerca arqueològica aplicada a la protecció i conservació del patrimoni, s'ha desenvolupat una activitat paral·lela de recerca arqueològica aplicada al coneixement de la història d'Andorra (excavacions programades). Entre aquest tipus de recerca destaquen, atesos els resultats obtinguts, les 13 campanyes de la Balma de la Margineda (1979-1991) i les 12 campanyes del Roc d'Enclar (1979-1993).

D'acord amb el patrimoni arqueològic i monumental andorrà i la trajectòria seguida des dels anys 1960, la recerca aplicada es divideix en quatre grans conjunts temàtics sota els noms genèrics següents: l'agropastoralisme, el romànic, el ferro, així com el desenvolupament de l'Arxiu d'Etnografia, una eina de recerca, de conservació i de difusió de diversitat de temes de la cultura andorrana, eina a partir de la qual s'aborden temes des de la perspectiva del canvi social i la diversitat cultural.

Cadascun d'aquests conjunts agrupa diferents línies de recerca que responen a una problemàtica historiogràfica i es fonamenten en un tipus concret de jaciments, de monuments o sobre el patrimoni immaterial.

Per poder gestionar correctament aquest patrimoni material o els concep-

tes immaterials, els coneixements històrics, fruit de les línies de recerca, són essencials. El valor d'aquests coneixements és directament proporcional al rigor en el seguiment dels protocols del treball arqueològic, etnogràfic i documental.

En el camp de la conservació els coneixements històrics són claus, per exemple, per establir els criteris necessaris a l'hora d'exercir des de l'administració el control del patrimoni, per a despertar d'interès dels particulars, per a poder dialogar amb coneixement de causa, per a poder convèncer des de la raó, per a poder determinar el grau d'intervenció, per anar més enllà dels indicis o, simplement, per a conèixer amb fonament els colors, els morters, les ceràmiques o qualsevol objecte relacionat amb una època.

En el camp de la musealització els coneixements històrics són claus, per exemple, per poder disposar de fons per ensenyar, per a potenciar els atractius de qualsevol visita cultural, per dissenyar la compartimentació de les sales d'exposició, per elegir peces símbol amb un contingut pedagògic, per elaborar els discursos dels programes didàctics i interpretatius o, senzillament, per mantenir els museus vius i amb una activitat cultural important.

En el camp de la difusió els coneixements històrics són claus, per exemple, per despertar l'esperit crític de la societat, per desenvolupar la ciència, per generar innovació i riquesa, per establir relacions entre comunitats, per crear una imatge de prestigi, per augmentar la qualitat de l'ensenyament, per poder invertir en qualitat de vida i en la societat del benestar o, per què no dir-ho, dotar-nos d'una història crítica que ens permeti revisar la nostra identitat nacional, més enllà del Manual Digest, l'escut o la Casa de la Vall, i situar la història d'Andorra en relació a la història del món. Andorra no s'explica o es defineix per ser una pervivència medieval o per uns privilegis duaners i de lliure trànsit que han permès, amb els anys, convertir Andorra en una plataforma de "serveis" i de distribució de productes i mercaderies. Des de llavors el món ha canviat molt, i tot i que alguns territoris com el nostre, durant alguns períodes, han anat més a poc a poc, la reflexió històrica no la podem continuar fent mirant-nos el melic, sinó mirant també com han evolucionat els altres i perquè. I és que la recerca històrica l'hem de fer útil per mirar cap el futur.

Què fa l'Àrea de Recerca Històrica?

Si el que es vol aconseguir és entendre el procés històric del nostre país i les seves relacions amb les comunitats veïnes, i si a més a més es vol aconseguir que la ciutadania, i en especial els més joves tinguin una perspectiva històrica de la nostra societat i fer reflexions sobre el futur, cal conèixer la documentació històrica, cal entendre com ha anat canviant la cultura material i immaterial i, sobretot, que la donem a conèixer mitjançant els recursos que la vida contemporània ens ofereix. Això no és fàcil, i els recursos humans i mate-

rials que tenim són els que són i tot sembla indicar que poc augmentaran.

Tot i que les ambicions de l'àrea van dirigides a l'edició d'una història completa d'Andorra, i a obtenir els coneixements necessaris per a la(les) exposició(ons) permanents sobre la història d'Andorra del futur Museu Nacional, som conscients que aquestes expectatives són encara lluny.

Amb una plantilla de sis persones, es dissenyen els plans de recerca històrica, es fan la pràctica totalitat de les campanyes d'excavació programades, prospeccions i excavacions d'urgència, es preparen les autoritzacions d'excavacions arqueològiques i s'efectuen els seus controls; es fan les recerques històriques sobre la documentació històrica escrita d'aquell patrimoni que hem d'estudiar, s'omple de continguts l'Arxiu d'Etnografia d'Andorra, es contesten totes les consultes històriques que se li fan, es realitza l'inventari del patrimoni arqueològic, els informes tècnics per a la declaració de zones arqueològiques, es publiquen els resultats de les recerques i puntualment es fan exposicions o es creen museus com la Casa Rull o la farga Rossell. A més, l'àrea sustenta la representació andorrana en el Comitè de Patrimoni del Consell d'Europa i a l'Assemblea General de la UNESCO. Queda poc temps per fer-se les ungles, i malauradament també en queda poc per fer una avaluació aprofundida del que fem.

Malgrat el col·lapse i la digestió lenta provocada per aquesta dinàmica bulímica, hem de reconèixer que tenim un cert interès en aquells "productes culturals" que perduren en el temps. Museus i adequacions d'espais patrimonials o publicacions, són un clar reflex d'aquests "productes", i de fet, de les 516 entrades de bibliografia històrica que coneixem sobre Andorra (289 articles i 227 llibres), 320 són publicacions preparades i a vegades editades per l'Administració. D'aquestes, 125 són de l'Àrea de Recerca (90 articles i 35 llibres).

Pel que fa a les polítiques de recerca del futur, hem de dir que el ministeri ha aprovat el Pla de recerca per l'arqueologia 2005-2009 que ha estat també aprovat pel Consell Assessor del Patrimoni Cultural, i el Pla de la recerca documental 2005-2009. Durant el primer semestre del 2005, caldrà acabar la planificació de la recerca sobre el patrimoni immaterial.

Descripció de les activitats per programes: els plans generals de recerca

Són l'objectiu essencial de l'àrea. Es tracta de servir informació sobre la història d'Andorra en general i dels elements que formen part del seu patrimoni històric (mobles, immobles i immaterials) en particular. Existeixen planificacions a mitjà i llarg termini i recerques puntuals, aplicades a projectes, que no són interns de l'Àrea de Recerca Històrica, a partir d'ara, ARH. Aquestes segones poden ser degudes a plans de restauració d'edificis, a l'aparició d'elements mobles d'interès públic o per urgències (bàsicament arqueològiques,

que es tracten en un apartat específic). Els plans de recerca a mitjà i llarg termini s'estableixen cada quatre o cinc anys, en funció de l'evolució que tinguin i de les necessitats del Departament de Cultura.

En el marc dels Plans generals de recerca de l'ARH s'inclouen tots aquells projectes d'adequació d'espais patrimonials fruit d'una recerca aplicada a un bé cultural i al seu entorn històric (temàtic), a partir del qual s'elabora un discurs científic i un projecte d'interpretació que porta cap a projectes museològics i posteriorment museogràfics, així com aquells plans de difusió que es facin mitjançant l'edició de monografies o la preparació de tallers escolars sobre el tema investigat. Es tracta, també, de valorar les estratègies transversals que afecten els plans generals de recerca.

La planificació sobre la recerca arqueològica pel període 2005-2009, s'haurà de fusionar amb un altre document que analitza la historiografia d'Andorra, fa una valoració sobre l'estat del coneixement històric d'Andorra i fa unes primeres propostes d'actuació, també de cara al període 2005-2009. L'objectiu d'aquests informes és de tenir un programa d'actuacions, a mig termini, que doni a conèixer una fracció més de la història d'Andorra i de les relacions amb les comunitats del seu entorn. Els quatre plans de recerca i difusió que s'han enumerat més amunt continuaran funcionant, i pel que fa al programa Immigració i diversitat cultural de l'Arxiu d'Etnografia, s'allargarà fins a finals del primer semestre 2005 i s'haurà d'iniciar un estudi d'actuació sobre el patrimoni immaterial.

Programa "Homes de Ferro"

Aquest programa s'encarrega d'estudiar la història de la siderúrgia a Andorra i als Pirineus. Inclou l'estudi de la documentació històrica, l'excavació i la interpretació arqueològica d'estructures relacionades amb el tema (mines, fargues, carboneres, cases de propietaris, camins). Així mateix, desenvolupa els plans d'interpretació i adequació d'algunes de les estructures estudiades, aprofitant totes aquelles dades recollides per l'Àrea. És el cas de la farga Rossell, farga Areny, mina de Llorts, mines de la Collada dels Meners, de Sedonet, o el mateix simposi d'escultura "Homes de Ferro". Aquest programa, a més de produir diverses publicacions i instal·lacions museístiques, ha desenvolupat també un itinerari cultural dins Andorra i ha organitzat i fomentat una versió transpirenca i una altra d'europea.

Arxiu d'etnografia d'Andorra

És l'arxiu que s'encarrega de recollir i conservar la memòria oral. Començà a funcionar l'any 1993 i es compona d'entrevistes que es transcriuen i es classifiquen temàticament. Des de l'arxiu d'etnografia s'han produït mitja dotzena de publicacions. La seva aplicació en estructures que es rehabiliten té també un

gran valor. Exemple d'aquesta aplicació són els discursos de la casa Rull, del museu del Tabac o del projecte Centre d'interpretació del Territori (també anomenat Museu de Maquetes) i que no veurà la llum. Durant el 2004 s'han ampliat el nombre d'entrevistes i s'ha iniciat un programa de recerca sobre la immigració. L'arxiu també té informació sobre hàbitat rural i sobre agropastoralisme.

Programa "Romànic"

Es tracta d'un programa que s'ocupa de tot el que fa referència al procés d'integració del món romà, al fenomen de penetració i difusió del cristianisme i a la reordenació territorial i jurisdiccional del feudalisme. L'interval cronològic d'aquest programa, a grans trets, abraça principalment des del segle II al segle XV, i els seus objectius són els de conèixer les característiques, per una banda, de l'estructura de l'hàbitat i del poblament en època romana i, per l'altra, de les infraestructures culturals, funeràries i militars d'Andorra en època feudal.

El programa "Agropastoralisme i hàbitat rural"

Dins d'aquest darrer programa s'inclou tot el que fa referència a l'ús agrícola i ramader de les terres del fons de la vall, de la mitja muntanya i de l'alta muntanya amb un interval cronològic que abraça, a grans trets, des de l'11.000 aC fins al segle XX. Els objectius d'aquest programa són els de conèixer les unitats de poblament i l'ús del territori en època preromana, les infraestructures d'hàbitat i de servei dels nuclis en època feudal i les infraestructures viàries del territori abans dels canvis tecnològics.

Xavier Llovera i Massana
*Arqueòleg i cap de l'Àrea de Recerca
Històrica del Patrimoni Cultural*